

Statens tilsyn for planter, fisk, dyr og næringsmidler

Helse og velferd på beite

Tromsø

28. Mars 2019

Fagrådgiver/veterinær Mattilsynet Region Nord

Berit Gjerstad

Dyrevelferden i norsk sauehold

➤ gode forutsetninger for å ivareta dyras helse og velferd

- løsdrift i innefôringsperioden
- beite utendørs i sommerhalvåret
- dyrene holdes i flokk
- søye og lam får gå sammen.

Dyrevelferd på beite

Beite i utmark er et vesentlig velferdsgode for dyrene.

- utøve normal atferd.
- tap som følge av sykdom ofte mindre enn ved innmarksbeite/innefôring
- fri spredning av dyra i terrenget kan forebygge parasittproblem

Utfordringer

- tap på beitet er stort
- lammetap generelt
- en del infeksjonssjukdommer.

- Høye tap over mange år er ikke forenlig med god dyrevelferd

- Viktig å forebygge tap og skader uansett årsak!
- Utfordrende og ressurskrevende, spesielt tap til rovvilt.

Tap, påkjenninger og belastninger

- Tap på beite medfører dyrelidelse, uansett årsak.
- Dyrevelferdsmessig umulig å veie tapsårsaker opp mot hverandre.
- Påkjenninger og belastninger dyr blir påført på beite er i utgangspunktet ikke vurdert som unødige.
- En grense for hvor mye som kan aksepteres innenfor dyrevelferdlovens bestemmelser.
- "Normaltap": 4% (2% for voksne, 6% for lam)
- **Dyreeier har ansvar for å redusere tapet mest mulig**

Tap som vesentlig overstiger det normale

Selen-/E-
vitaminmangel

- Rovvilt
- Sykdom
- Parasitter
- Uhell
- Fôrmangel
- Trafikk
- Annet

Flått

Rovvilt

Alveeld

Parasitter

Fluemakk

Lov om dyrevelferd

- egenverdi
- beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og belastninger

Egenverdi innebærer at dyr skal behandles forsvarlig og med respekt.

Forskrift om velferd for småfe

- Beskyttes mot fare for unødig lidelse
- Egnet beite i min. 16 uker
- **Dyr i god helsetilstand og forsvarlig hold.**
- **Lam følger morder**
- Morløse må evt tas hjem.
- Tilsyn

Slipp på beite

➤ Dyr i god helsetilstand og forsvarlig hold.

- Slippe livskraftige lam med friske søyer i godt hold og god melkeproduksjon på beite.
- Lamma skal være i god stand til å følge mora.
- Syke/svake søyer og lam bør holdes på hjemmebeite

➤ **BEITEDYKTIGE**

Inneføringssesongen

➤ skal forberede både søye og lam til utmarksbeitet.

- ✓ Jobben i fjøset i forkant av vårslippet er avgjørende.
- ✓ Søylene må få nok fôr og vann av god kvalitet .
- ✓ Lammene må få tilstrekkelig med råmelk for å ivareta behovet for immunstoff og næring. Og det er viktig at søya har nok melk til alle lammene hun har ved foten.

Oppsummert

➤ En god start om våren, med friske søyer som har nok melk til lammene, har stor betydning for å oppnå god velferd i beiteperioden.

- ✓ Grunnlaget for en **god start** legges ved **godt stell gjennom vinteren, riktig fôring og hold i drektigheten, og god nok fôring i laktasjonen.**
- ✓ Nok plass i bingene
- ✓ Egne lammingsbinger - viktig for bindingen mellom søye og lam
- ✓ Tett underlag minsker risikoen for trekk og nedkjøling av spelam, og er spesielt viktig de første dagene etter fødsel.

Vårbeite

- tilstrekkelig og slik sammensatt at det dekker behovet til høgtlakterende søyer.

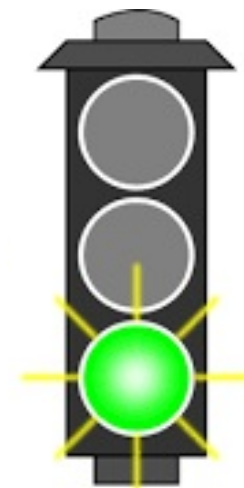
- Unngå en knekk i mjølkeproduksjonen når de slippes på beite - enklest dersom søyene er i godt hold
- Svært viktig med kontinuerlig tilgang på drikkevann av god kvalitet - høgtlakterende søyer drikker mye.
- Krav om tiltak for å forebygge skade og sykdom bl.a. tiltak mot innvollsparasitter og **mineralmangel**, der dette er et problem.
- Tilsyn med sau på innmarksbeite etter behov, men minimum en gang i døgnet.

Sauene er **beitedyktige** og kan slippes på utmarksbeite

Friske og problemfrie dyr.

- Søyer og lam er friske
- lammene er i god stand til å følge mor og får nok melk og beite til en tilfredsstillende tilvekst.

Søyas morsegenskaper og lammets evne til å følge mor

- spesielt viktig å vurdere ved tidlig slipp i utmark, og for åringer med mer enn ett lam.

Antall lam søya bør slippes med;

nøyve vurdering av;

- hold på søya
- tilvekst av lamma(vårveiing)
- åringer med mer enn ett lam
- voksne med mer enn to lam.
- beitekvalitet !

Lammets alder, størrelse og tilvekst

- ingen minimumsalder for slipp av lam i utmark i regelverket
- økt risiko for tap av lam med lav vårvekt.
- helst minst to uker gamle, i tillegg til runde og fine
- Vårveiing - veiing av lam før slipp i utmark - gir oversikt over tilvekster og mjølkeevne og et nyttig hjelpemiddel i vurderingen av beitedyktighet.

Lav vårvekt og ung mor øker sjansene for lammetap.

Dyreeier skal gjøre ei nøye vurdering av lammenes alder og kondisjon ved beiteslipp. Beitets egnethet har betydning for hvor stor lammene bør være ved beiteslipp. Er beitet utfordrende med høy vannføring i bekker, snøfonner o.l., må lammene være tilsvarende robuste.

Parasittbehandling

➤ LAM

➤ avføringsprøver

- mot **koksidiose** ved behov.
- mot **rundorm** ved slipp i utmarka.
- ❖ Jo lengre på hjemmebeiter, jo større behov for parasittbehandling! Behandlingsopplegg i samråd med lokal veterinær.
- Behandling av søyene er vanligvis ikke nødvendig.
- Friske søyer i godt hold skiller som regel ut lite parasittsmitte på dette tidspunktet.

Det skal arbeides for å forebygge skade og sykdom hos småfe.

Klipping

- småfe skal klippes etter behov og minst årlig.
- sauene bør være klippet før slipp i utmark
- sauer som ikke er utegangere bør klippes en måned før lamming
- Sauene må være klippet minst 14 dager før slipp på utmarksbeite, slik at de har et isolerende ull-lag om det skulle bli ruskevær.

Dyr som slippes i utmark med gamle ulltover kan få store plager i beitesesongen, med hudskader fordi det blir tett og fuktig under ulla, fluelarver m.m.

Klauvstell

- klauvene skal undersøkes regelmessig og beskjæres ved behov.
 - Klauver bør klippes i god tid før slipping.

Halthet

- skader i beina
- lange klauver/feilskjæring (søyer)
- klauvsekkbetennelser og leddbetennelser (lam).

Før beiteslipp

➤ juret skal sjekkes på alle søyer før fjellsending

- ✓ Søyer som har akutt jurbetennelse ved slipp skal holdes hjemme.
- ✓ Vurdér om søyer som har hatt jurbetennelse tidligere på våren, og er friske, kan slippes i utmark.
- ✓ Søyer med spenesår bør holdes hjemme til sårene har grodd.

Bukbrokk («vom i skinn»)

- Søyer med brokk skal ikke slippes i utmark.
- Evt gå på hjemmebeite med flatt terreng eller avlives.

Symptomer på annen sjukdom.

- Dyr med symptomer på sjukdom skal ikke slippes i utmark. Dyra skal undersøkes og behandles.
- Vurdér slipp når dyra har blitt friske.

Viktig!

- **Som en hovedregel skal ikke;**
 - halte dyr
 - avmagrede dyr
 - syke dyr
 - eller små/tynne/utrivelige/syke lam slippes på utmarksbeite.
- *Tynne søyer med flere lam bør ikke slippes på utmarksbeite, men holdes på et beite med godt tilsyn for å følge opp hold og lammetilvekst.*

Riktig slipptidspunkt

➤ Når beite gir nok næring til at lamma får en jamn og god tilvekst

- Viktig å slippe så tidlig at søyene kan følge planteutviklinga i beiteområdet og sortere ut de gode beiteplantene mens de er unge og næringsrike.
- I beiteområde med stor høydevariasjon, betyr dette i praksis at en ikke bør vente for lenge med å slippe etter at de lågste partiene i beiteområdet har fått et grønnskjær.
- de som kun har høgfjellsbeite, bør slippe sauen noe seinere enn de som har mer varierte sommerbeite.

Gode slipperutiner - viktig for at søyer og lam ikke skal komme fra hverandre i samband med beiteslipp.

- Slipp i puljer, gjerne i 3-4 familiegrupper.
- Viktig at søyer og lam få tid til å roe seg ned
- Sjekk at søyer og lam finner hverandre
- Det er økt risiko for tap av lam hos unge søyer, og en bør ha spesielt fokus på åringene ved slipp.
- Unge søyer bør alltid slippes sammen med noen eldre søyer, så de kan følge de erfarne søyene.

Risikovurdering av beiteområdet

- Fare for unødig lidelse?
- Hvilke risikofaktorer?
- Når oppstår tapene?
- Forebyggende tiltak?
 - Forsinket slipp?
 - Tidlig nedsanking?
 - Gjeter?
 - Kadaverhund?
 - Uttak av skadedyr?
 - Andre tiltak?
 - Vedlikehold av gjerde?
 - Skårfeste?

Tilsyn i fjellet

- Minst en gang pr uke ved "normale" forhold
- Intensiveres ved mistanke om fare.
- Behandling eller avliving av sjuke/skadde dyr

- Tilsynsfrekvens
- Kodemerking
- Radiobjeller
- Loggbok
- Opplysningsskilt

Morløse lam

- Mordyr som mister lam har stor risiko for å utvikle jurbetennelse
- Morløse lam er sårbare og mestrer beitesituasjonen dårlig.
- Forviller seg ut av beiteområdet
- Lettere for å få underernæring, mangelsykdommer og da andre sykdommer.

Hjemsanking om høsten

- Dyreeier har ansvar for at småfe på utmarksbeite hentes hjem i god tid før det ventes frost eller snøfall om høsten.

Men.....

- Uansett hvor god kondisjon sau og lam er ved slipp, ser man i forhold til bjørn, jerv og gaupe er sau den svakeste parten...

- men tap til andre årsaker vil bli mindre

Takk for oppmerksomheten!

Dyrevelferd

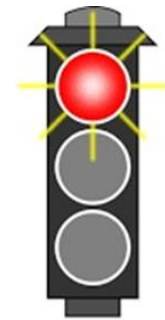
- **trivsel eller velvære.**

Velferdskriteriene for husdyr -
Brambellkomiteen i 1965 - er fortsatt mye
brukt.

Husdyras fem friheter.

- ✓ Frihet fra sult, tørst og feilernæring
- ✓ Frihet fra frykt og stress
- ✓ Frihet fra ubehag
- ✓ Frihet fra skade og sykdom
- ✓ Frihet til å utøve normal atferd

Svært tynne søyer med unormalt små lam.

➤ vurdere antall lam søya kan gå med og om søya er sjuk.

- viktig å ta lammenes størrelse og søyas allmenntilstand med i vurderingen.
- normalt at søyene taper en del hold når de begynner å melke
- ved slipp på utmarksbeite vil søyer som melker godt ofte være litt tynne, men lammene skal være kvikke og fine.
-
- Er søyene er tynne må det vurderes ekstra kritisk hvor mange lam søya kan gå med.
- Vurdér å ta fra lam, gi støttefôring og utsett slipp.

Beitesesongen 2018 – Troms

ca 120 000 sau og lam på utmarksbeite.

ca 105 000 med i OBB fordelt på 43 beitelag.

6291, hvorav 1303 sau og 4988 lam meldt tapt på beite i 2018.

Tapsprosent på 3,4 på sau, 7,5 på lam og et totaltap på 6 %.

Beitelag over 10 % besetningstap

Kitdalen beitelag(Troms):

- 25 % tap
- 20 sau dok. tatt av jerv . Også dok. sau og/eller rein tatt av gaupe og kongeørn i området.
- I 2017 16 sau dok tatt av jerv og beitelaget hadde en totaltapsprosent på 15.

Østre Malangshalvøya beitelag(Tromsø)

- 10 % tap
- Ikke dokumentert sau tatt av rovvilt i dette området i 2018, men det har tidligere vært tap av sau til jerv her.
- I 2017 lå tapsprosenten på 7 og i 2016 på 9.

Lenvik Midtre Sausankerlag(Lenvik)

- 10 % tap
- I 2017 var tapet i beitelaget på 15 % og i 2016 på 10 %.
- Ikke dokumentert sau tatt av rovvilt i 2018, men det er dokumentert rein tatt av kongeørn. I 2017 ble det dokumentert sau tatt av gaupe.

Trastad/Elde beitelag(Kvæfjord)

- stor forskjell i tapene mellom de ulike medlemmene.
- Ikke dokumenterte tap til rovvilt i dette området.
- I 2017 hadde beitelaget en tapsprosent på 5 og i 2016 på 3 %.

Bjørn

Bardu – sommeren 2018

- svært store tap av sau til bjørn i deler av Bardu beitelag.
- dokumentert tils. 71 sau tatt av bjørn.
- Skadefellingforsøk stort sett hele sommeren uten å lykkes.
- Både i 2016 og 2015 var store tap av sau til bjørn i Bardu.

- Mattilsynet sendte ut varsel om mulig nedsinking til de berørte besetningene, men med bakgrunn i tiltak som tilnærmet 100 % dekning av radiobjøller og et svært godt tilsyn, i tillegg til at tapene gikk ned gjorde at det ikke ble fattet vedtak om sanking

- høgrisikoområde for tap av sau og lam til bjørn, i tillegg til andre beiteområder i indre Troms som ligger nært bjørnesonen

- fokus mot den positive effekten man har sett på tap av beitedyr ved uttak av bjørn på vårsnø.

Kongeørn

Kongeørn ser dette ut til å være et problem stort sett over hele fylket.

- Antall dokumenterte kongeørntap fra 1.1.2018 til d.d er på 7 sau og 116 rein. I 2017 var dette på 11 sau og 186 rein.

Risikoområder for tap

- Jerv
- Storfjord kommune høye tap av sau til jerv,
- Også Balsfjord, Nordreisa og Lenvik har forhøyet risiko for tap av sau til jerv.
- Spesielt beiteområder som grenser opp mot rovviltsoner, mener vi at det er en forhøyet risiko for tap av sau til jerv.
- Gaupe:
- Kåfjord, Nordreisa og Balsfjord høyrisikoområde for tap av sau og lam til gaupe

Finnmark

vel 24 000 sau og lam på beite(kun ca 19 000 med i OBB)

- ca 1400 meldt som tapt på beite
- Tapsprosent på besetningsnivå på 5,7 (søyetap 4,1 % og lammetap 6,6 %.)
- 2017 besetningstap på 10 % og et lammetap på 14 %,
- 13 besetninger med tap over 10 % på besetningsnivå(Gamvik, Tana, Vardø, Porsanger, Sør-Varanger, Alta og Nesseby)
- få sau dokumentert av rovvilt
- en sau dokumentert tatt av jerv i Båtsfjord
- en sau tatt av gaupe i Porsanger og en i Nesseby
- en sau tatt av kongeørn i Skallelv.
- Ikke dokumentert sau tatt av bjørn i 2018.
- Erfaringsmessig vet man at både bjørn, jerv, gaupe og kongeørn tar en del sau i Finnmark. I Tana, Alta og Porsanger er nok gaupa et stort problem, i tillegg kan bjørn være et stort problem spesielt i områdene Neiden, Nesseby og Sør- Varanger. Jerv og kongeørn er nok et større problem enn det som kan dokumenteres i en del områder.

Rein

All forskning viser at rein utgjør en vesentlig del av både gaupa og jervens diett.

- Nina har gjennomført undersøkelser som viser at i nord består **jervens diett av ca 95 % rein**, mens gaupas diett består av **ca 65 % rein**.
- All reinen i Nord-Norge er tamrein.
- Dyrevelferdsmessig bekymringsfullt!
- Ikke samme nedgang i tap innen reindriften som innen sauenæringen.
- Tap av rein til fredet rovvilt er heller til dels økende i hele region Nord – Nordland, Troms og Finnmark.
- Soneforvaltningen ser ut til å gi en ønsket effekt i form av nedgang i tap av sau, men når det gjelder rein er en reell soneforvaltning omtrent umulig å få til på grunn av reinsdyrenes områdebruk.
- Tap av rein til rovvilt gir fortsatt et stort dyrevelferdsmessig problem og det gjelder et svært høyt antall tamrein i Region Nord.
- Det gir lidelse for dyrene i form av stress når reinsdyrene blir jaget av gaupe, jerv, ørn, bjørn og ulv. I tillegg til en god del skader og tap av tamrein

